

JELSZÓ ÉS MITHOSZ?

Talán 8–10 esztendővel ezelőtt a magyar irodalom-területen izgalmas és ádáz papíros-háború dúlt a »transzilvánizmus« körül. Aggódo magyarországi és dühös romániai magyar szellemek támadták Erdély magyar íróit azzal, hogy íróművészeti célkitűzésükkel és ez alapon termelt írásaikkal megbontják a magyar irodalom szent egységét. Aki pedig az egységbontás cselekményét elköveti, az – nemzetáruló. Ezt természetesen nem hagyta szó nélkül magára bélyegeztetni a megtámadott fél; védekezett és ellentámadásba ment át, szóval vállalta és vívta vitézül a maga csatáját. A háborúnak aztán egyszer, – emlékezetem szerint, – azzal a megállapítással lett vége, hogy az irodalmi »transzilvánizmus« mégsem elárulása a magyar irodalom egységének, ellenkezően, – és amennyiben igazi íróművészet – a közös magyar irodalom értékgyarapodása és színbeli gazdagodása.

Azt kellett hinnünk, hogy ezzel az egyetlenül természetes és helyes megállapítással ez a – szerény véleményem szerint, – részben felesleges aggodalmaskodásból, részben az okoknak, helyzeteknek és szükségleteknek félreértéséből, de talán írói féltékenykedésből is életrekelt és táplálkozó, de végeredményben – meddő irodalmi vita meghalt és a feltámadás minden reménye nélkül mindörökké eltemettetett. Az írók írtak tovább Magyarországon is, Erdélyben is, másutt is. Ki ahogy tudott és amit tudott és a statisztika azóta is máig az erdélyi írásnak egyre növekedő sikereit könyvelte el. A rideg statisztikán kívül és felül azonban letagadhatatlan valóságképpen azt is meg kell állapítanunk, hogy kritika és közönség (nem a miénk, hanem az Erdélyen kívüli, tehát lehető elfogulatlan és komoly kritika és olvasóközönség) írásaink körül túlnyomó részben azokat ítélte a magyarság számára értékesebb és az irodalom szempontjából gazdagodást jelentő alkotásoknak, s a közönség azokat a könyveinket fogyasztotta nagyobb és néhány esetben a magyar könyvfogyasztásban rekordot jelentő példányszámban, amelyek – tudatosan, vagy öntudatlanul, – azt a magyarországitól, (pontosabban pestitől) különböző és élesen megkülönböztethető, más »szellemet« tükrözték tartalmukban, felfogásukban, nyelvükben, melyet a köztudat, – helyesen vagy helytelenül, jogosan vagy jogtalanul, – de »erdélyi«-nek keresztelt el. Ez a megállapításom nem »jelszó« és nem »mithosz«.

Az eseményeknek ebben a reális folyamatában látszólag váratlanul és ok nélkül szólal meg az Erdélyi Helikon októberi számában I. Szemlér Ferenc íróársunk a »transzilván« írásokat, illetve az »öreg« erdélyi magyar írókat t. i. azokat, akik *ma* Erdélyben írnak, erélyesen kritizáló és szigorúan elítélő terjedelmes cikkében. Látszólag váratlanul és meglepetésszerűen, mert tudomásunk szerint semmiféle közvetlen indoka,

célja, vagy magyarázata nem volt az »erdélyiségnek«, mint problémának, felvetésére. A multban, annakidején sem volt, de akkor komoly és reális *aggodalmak* tették szükségessé a vita lefolytatását. Azok az egykori aggodalmak I. Szemlér Ferenc okai között nem szerepelnek. Hosszú cikkében hiába keresünk más okot, vagy valamilyen indokot, csak legvégén sejteti, *írása az erdélyi legfiatalabb írógenerációnak közvéleményét fejezi ki* ebben a tárgyban.

Ez a sejtélem indokolhatta I. Szemlér Ferenc írásának megjelenését az Erdélyi Helikonban és az egyetlen és valóságos oka, hogy szükségét látom vele foglalkozni.

*

I. Szemlér Ferenc (ill. a legfiatalabb, mondjuk »harmadik« erdélyi magyar írónemzedék) megállapításait az eddig való tizenkilenc esztendő erdélyi magyar írásterméséről és az azt kitermelő írónemzedékről az alábbiakban próbálom összefoglalni:

A főhatalom változását követő időben (Erdélyben) kifejlődő magyar irodalom *kitalálta* a »transzilvánizmus« jelszavát, s e jelszó alapján elhitette magával s igyekezett elhíttetni másokkal, hogy a megelőző irodalmi korszakhoz képest *újat és többet* termel.

Azonban »transzilvánizmus«, »erdélyi szellem« nincsen, az »erdélyi« írók sem tartalomban, sem lényegben nem adták többet és újat, az »erdélyi« írásban semmi eredetiség nincsen, azokat a »törzsország« irodalmával szemben csupán a színvonal csökkenése jellemzi. Ez az irodalom tárgyban, tartalomban, nyelvében valójában: műkedvelés. Tehát a »transzilvánizmus« – humbug.

Mert:

1. Tárgyi tartalmát meghatározni nem lehet.
2. Az erdélyi tájnak az erdélyi szellemre való hatása nem tény, hanem »vágyalom«, Erdély ugyanis nem zárt földrajzi egység, mert *tájai nagyon változatosak* (!), Erdély népei között semmiféle közös »erdélyi« vonást nem lehet felfedezni (!). Külömben is, a természeti befolyások nyomán kialakulhatott külön erdélyiség kérdését nem a megfelelő szaktudomány művelői állapították meg, hanem – erdélyi írók.

A régi, önálló Erdélyben *esetleg* kifejlődött »erdélyiség:« az akkori nemesi osztályra szorítkozott, az erdélyi népnek az erdélyi öncélusághoz semmi köze nem volt. A székelynek a mai magyarországi zsellértől való különbözősége pusztán a birtoklásnak különbözőségéből eredt. A románok soha sem voltak transzilvánisták, hanem egyszerűen »irredenták«. A szászok soha sem voltak »erdélyiek«, csupán öntudatos német gyarmatosok; Meschendörfer «Die Stadt im Osten» c. regénye *csak* a német irodalomhoz számítható, külön erdélyiség abban fel nem fedezhető. A külön Erdély száz éve megszűnt, s ezzel a feltételezett erdélyi szellem is száz éve halott. Az erdélyi írók (a öregek) nem ösmerik a szászokat és a románokat, tehát ezekkel kapcsolatos állításaik alapjukban – tévedések. És ami

kor az erdélyi öreg írók tételüket történeti regény *ürügye* alatt akarják igazolni, akkor – hamisítanak.

4. A transzilván írásokban emlegetett *hivatás-tudat* művészi szempontból nem dicséret.

5. A *telhetetlen* »transzilvánisták« vétke, hogy nemcsak irodalmat, de transzilván politikát is hirdettek, sőt cselekedtek. Természetes, hogy az *irreális* »erdélyiség« a politikában is elbukott.

6. Mindezekből bebizonyosodott, hogy a »transzilvánizmus« nem volt művészi forradalom, csak területi meghatározás lehetett. A hamis jelszó megfutotta pályáját, körülötte ásít a csend, ami a halál kétségtelen jele. De a »transzilvánizmus« más szellemi téren sem volt kezdés, hanem minden folytatást kizáró befejezés, melynek holtteste felett kialakult immár az új szellemiség, melynek azonban a »transzilvánizmus«-hoz semmi köze. A fiatalok az »erdélyi« jelszót eldobták és a »törzsirodalom« (a »Nyugat«?) eszméi és formái szerint tájékozódtak. Ez így helyes, mert csak így lehet helyes.

7. Igaz, hogy a most felbukkanó és a törzsirodalomhoz igazodó fiatal írógeneráció eddigi műveiben még *bizonytalan az, hogy bennük mi van, de bizonyos, hogy mi nincsen bennük.*

*

I. Szemlér Ferencnek az erdélyi írók és írások öregebb korosztályára vonatkozó fenti megállapításaiból vont szomorú, sőt lesújtó következtetései helyesek és ítélete kétségtelenül jogos és igazságos volna, ha – megállapításai *igazak* volnának. De, legelső és legutolsó mondatain kívül, összes megállapításai, kivétel nélkül (és udvariasan kifejezve) hamisak. Őszintén szólva, egyet csudálok és ez az, hogy bátorsága volt ennek a sok, legnagyobb részben köztudomású ténynek ellenkezőjét állítani be – valóságképpen. Fel kell tételeznem I. Szemlér Ferencről, hogy tudatlan, ha nem akarom feltételezni, hogy – hamisít. Fel kell tételeznem, hogy I. Szemlér Ferenc nem ösmeri Ady Endrének »Egy ismeretlen Korvinkódex margójára« című egyik legjellemzőbb írását, melyben a szilágysági Ady *1905-ben* transzilvánistának vallja magát, amikor olyan nyugodtan meri megállapítani, hogy ezt a jelszót 1918–19-ben *találtuk ki*. Fel kell tételeznem, hogy nem ösmeri Petelei István és Kemény Zsigmond írásait sem, amikor azt állapítja meg, hogy száz (100) év előtt meghalt a külön erdélyi tudat a feltámadás lehetősége nélkül. Fel kell tételeznem, hogy soha nem nézte meg Európa hegy- és vízrajzi térképét, ha kimerte mondani, hogy: Erdély nem zárt földrajzi egység, (mert: tájai nagyon változatosak!), és azt kell hinnem, hogy ő nem ismeri Erdély népeit, soha néprajzi, nyelvészeti, népművészeti szakfelvétel nem érdekelte, hogy még Bartók Béla ezirányú véleményéről sem hallott, ha azt meri állítani, hogy nincsen az együttélésből származó külső és belső kölcsönhatás és minden mástól különböző közösség Erdély népei között. I. Szemlér Fe-

renc nem tudja, de minden székegyember tudja, hogy mi a különbség közte és minden nemszékegy magyar között és hogy ez a különbség miféle okok sorozatából származott, amelyek között a »birtoklás különbözősége« nem a leglényegesebb. Minden művelt erdélyi magyarnak tudnia kellene, hogy román irredenta igazában csak 1868 óta volt és a Hóra-forradalom, s az 1848-as román felkelés követelései nem az elszakadás, hanem az erdélyi nemzetekkel való egyenlő elismertetésért folytak. Aki olvasta Meschendörfer idézett regényét és valamennyire ösmeri a német irodalmat is, az tudja, hogy Meschendörfer írása legalább annyira »erdélyi« írás, mint amennyire »svájci« írások C. F. Meyer művei, vagy »tiroli« írása K. Schönherr drámája a német »törzsországi« irodalommal szemben. Hogy a hivatástudat művészet szempontjából dicséret-é, vagy sem, arról csak annyit, hogy igazi művészet hivatástudat nélkül még nem volt. A l'art pour l'art mindig a tehetetlenek és tehetségtelen mesterkedők hivatás alóli kibuvója volt csupán, vagy hanyatló korszakok és irodalmak jellemző betegség-tünete.

I. Szemlér Ferenc *cselekvőleg* vett részt nemrégben a fiatal erdélyi értelmiség u. n. »Vásárhelyi Találkozó«-ján. Ha cikkében mégis azt állapítja meg, hogy az »irreális erdélyiség« a politikában is megbukott, úgy vagy akkor hamiskodott, amikor a *Vásárhelyi Találkozó* rezolúcióját aláírta, vagy akkor, amikor cikkében a fenti megállapítást tette...

Két megállapítása azonban helyes I. Szemlér Ferencnek.

Igaz, hogy a »transzilvánizmus« *tárgyi tartalmát* meghatározni nem lehet. (Amiből azt a következtetést vonja le, hogy tehát a transzilvánizmus: fikció, üres jelszó.) De én nem tudom meghatározni tárgyi tartalmát ennek a fogalomnak sem, hogy: »hazaszeretet«, vagy »lélek«, vagy »szépség«, vagy »vallás«, stb. de azért ezek *emiatt* mégsem üres jelszavak talán?... Másik helyes megállapítása, hogy a most felbukkanó erdélyi írógeneráció eddigi műveiben még bizonytalan az, hogy bennük *mi* van, de bizonyos, hogy *mi nincsen*. Ez az őszinte megállapítás is sántít azonban. Többhelyütt is. Mert mindenekelőtt ezt a szerinte most felbukkanó írógenerációt már elég régen ösmerjük, mint felbukkanót. Ezek a »legfiatalabbak« nem is túlságosan fiatalok, mert jórészt, talán mindnyájan harminc évüket betöltötték s köztük a legfiatalabb is már több mint öt-esztendeje szerepel, mint író. Csak éppen, hogy irodalmi termésük túlszerény. *Jelentékeny, jellemző és új írásuk egy sincsen*. Egy-egy vékonyka vers-füzet, – jórészt az öregek jóvoltából megjelentetve, – néhány vegyes fajsúlyú és utat keresgélő novella: ígéretük még csak, de nem beteljesedések. S egyetlenegy regény, – de sajnos, az tipikusan »transzilván« írás, ennek az »üres« jelszónak minden bűnös ismérével. A legtöbb írásukban valóban homályos, vagy hibázik ez a bélyeg. Annál inkább látszik meg sokukon a »törzsirodalom«-hoz való »tájékozódás«.

S az igazság az, hogy az erdélyi írók öreg generációja számára a »transzilvánizmus« bizony nem *előre kitalált jelszó*, hanem tradíció, történelmi tudat, akarat, reménység és mindenekfelett szilárd, megingathatatlan – hit. Hite annak, hogy a mi hazánk – Erdély. A mi földünk, a mi gyökerünk, a mi kikerülhetetlen sorsunk, melyet nem mi választottunk, hanem amibe beleültetett és beleparancsolt az Úristen, bizonyára nem ok nélkül. Mi hiszünk abban, hogy az életünk: rendeltetés, melyet szolgálnunk kell cselekedettel, kibuvás és mentség nélkül, spekuláció és alkuvás nélkül. Művészetünkkel is. És úgy látjuk, mert úgy adatott látunk, hogy ha *másképpen* éltünk, cselekedtünk és írtunk volna, *akkor* csaltunk volna, spekuláltunk és alkudtunk volna.

Lehet, hogy I. Szemlér Ferenc és a legifjabb írógeneráció másképpen nézi és másképpen látja a maga rendeltetését. Lehet és a Szemlér cikkből (de a fiataloknak a cikk megjelenése óta napvilágot látott, magukról és törekvéseikről szóló cikkeiből) az tűnik ki, hogy valóban a fiatalok tudatosan ki akarják dobni maguk alul azt, amit 19 sulyos és meggondolkozató esztendő alatt hittel, munkával és sokszor kemény támadások ellenére is, elvetettünk, neveltünk és érleltünk: azt az életszemléletet, melyre a marosvásárhelyi találkozón összegyűlt fiatal magyar értelmiség osztály és felekezetkülömbőség nélkül hitet tett és melynek alapján az erdélyi magyarság jövőjét kijelölte.

*

Az ifjú erdélyi írók számára tehát – I. Szemlér Ferenc szerint – nincsen erdélyi tradíció, erdélyi kultúra és életszemlélet, művészetük útját nem szabja meg az erdélyi sors, az erdélyi föld, az erdélyi nép. Számukra *csak* a törzsországi, pontosabban a pesti irodalom eszmei és formai útmutatása irányadó. A fiatal írók számára Erdély csupán üres, semmit sem jelentő, semmit sem tartalmazó »jelszó«, melyet »józanáguk, egyszerűségük, valóságérzékük« az öregekénél »tisztultabb művészi szemléletük« és »fokozottabb stílus lelkiismeretük« nem türhet meg...

Amikor a fiatal erdélyi írógeneráció nevében és szájából ezeket és hasonló ki- és bejelentéseket hallunk, arra természetesen válaszunk nincsen és nem lehet. És megjegyzésünk is csupán egyetlen, egészen »józan, egyszerű és szószaporítás« nélkül való mondat:

Talán helyesebb és – illendőbb volna bátor be- és kijelentések és ígéretések helyett komoly, művészi és pozitív eredményt felmutatniok, ami más és több és értékesebb, mint az öregek »zord velőssége, vagy színes szószaporítása«.

Ehhez mi, öregek, a multban is (letagadhatatlanul!) önzetlen örömmel és kötelességtudattal segítettük a fiatalokat. De máig napig, sajnos, kevesebb eredménnyel, mint reméltük és szerettük volna...

KÓS KÁROLY